

Geen verdediging voor verkrachters, moeten vrouwen daar blij mee zijn?

Citation for published version (APA):

Spronken, T. (1988). Geen verdediging voor verkrachters, moeten vrouwen daar blij mee zijn? *Nemesis*, (1), 36-37.

Document status and date:

Published: 01/01/1988

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

beter is om door middel van een civiele procedure zelf het initiatief tot een rechtszaak te nemen en zo een vuist te maken.

Steeds meer vrouwen kiezen er de laatste tijd voor om in kort geding stappen tegen de dader te ondernemen. Ofwel in de vorm van een straatverbod, ofwel om van de dader een voorschot op de geleden schade te eisen.

De vrouw zal dan in ieder geval niet meer dat verlamdende gevoel krijgen zoals zij dat bij het strafproces heeft. Het gevoel er helemaal buiten te staan, dat anderen met jouw zaak op de loop gaan en je er geen vat meer op hebt zodra deze bij het opsporings- en vervolgingsapparaat is aangekomen.

Wanneer het slachtoffer een civiele procedure start als de strafzaak nog niet beëindigd is, komt zij voor allerlei extra hindernissen te staan. In de onderhavige zaak was het eerste probleem dat de Rechter-Commissaris weigerde haar afschrift van stukken te geven, omdat in de wet staat dat de beledigde partij pas inzage in het strafprocesdossier krijgt als de zaak ter terechtzitting aanhangig wordt gemaakt.

Inmiddels wordt er tijdens het gerechtelijk vooronderzoek allerlei bewijsmateriaal over het slachtoffer vergaard, waar zij niets van weet en evenmin in wordt gekend. Bewijsmateriaal dat de verdachte later in de civiele zaak tegen haar kan gebruiken. Diens advocaat is immers tijdens het gerechtelijk vooronderzoek wel in de gelegenheid om via de Rechter-Commissaris het apparaat bepaalde onderzoeksopdrachten te geven en die ten eigen nutte te gebruiken. Zo is in deze zaak op verzoek van

verdachttes raadsman een fotoreconstructie toegepast om te beoordelen of de houding waarin de vrouw zegt verkracht te zijn, überhaupt wel geslachtsgemeenschap mogelijk maakte.

Als het slachtoffer dit vervolgens in de krant leest, geeft het haar des te meer het gevoel opnieuw misbruikt te worden, alleen nu door het strafrechtelijk apparaat.

In dit geval besloot het slachtoffer geen voorschot op de schadevergoeding in kort geding te eisen, omdat dit weer publiciteit met zich meebrengt. Voor haar eigen verwerking was de grote hoeveelheid publiciteit niet goed.

De verdachte op vrije voeten

Ofschoon Amsterdam sedert enige tijd bij het Parket een aparte ambtenaar voor de informatie aan slachtoffers heeft, werd dit slachtoffer noch haar advocaat op de hoogte gesteld van de schorsing van de voorlopige hechtenis van de chirurg.

Dit hoorden ze doordat een verslaggever de advocaat om commentaar op de schorsing vroeg.

Inmiddels was de advocaat van Dr. S. in ruime mate met de zaak in de openbaarheid getreden en had overal rondgebazuind dat de vrouw met de geslachtsgemeenschap had ingestemd en alles geheel vrijwillig was gegaan.

Afgezien van het feit dat het ondenkbaar is dat een vrouw, die tijdens haar zwangerschap ernstig ziek is geworden en die meteen behoorlijke dosis valium vrijwel 'in een toestand van onmacht' verkeert, erg veel lust tot vrijen zal hebben (laat staan of ze in staat is enige instemming te geven), hoort

dit verhaal van de advocaat hooguit in de strafzaal thuis en niet maanden tevoren in de nieuwsmedia. Het is voor het slachtoffer uitermate kwetsend zich zelf op een dergelijke wijze in de kranten vermeld te zien.

Ook ter zitting behoort een advocaat zich van dergelijke insinuaties te onthouden, nu deze het slachtoffer tot de enige schuldige brandmerken en overigens volstrekt irrelevant zijn, aangezien zij in casu immers krachtens art. 247 Sr in onmacht verkeerde, dus een weerloos object voor de chirurg was.

Ik houd mijn hart vast voor wat de strafpleiter straks in de rechtszaal zal zeggen.

Het ziet er naar uit dat het een slachtoffer-criminaliserend pleidooi wordt.

Juist omdat dit soort betogen eigenlijk niet door de beugel kan, heeft de Vereniging Sociale Advokatuur Amsterdam onlangs, mijns inziens terecht, haar leden aanbevolen niet langer voor verdachten van seksuele geweldsdelicten tegen vrouwen op te treden. De verdediger ontkomt er bij dit soort zaken niet aan het slachtoffer te kwetsen en te criminaliseren. Juist doordat in deze zaken het verhaal van de een tegenover het verhaal van de ander staat en er meestal weinig of geen ondersteunend bewijs is, richt de aandacht zich te veel op de verdachte en diens rechtsbescherming, waardoor het slachtoffer dat volgens het Wetboek van Strafvordering geen bescherming toekomt, de rol van verdachte krijgt.

Gabi van Driem

STRAFRECHT

Geen verdediging voor verkrachters, moeten vrouwen daar blij mee zijn?

Onlangs heeft de Vereniging Sociale Advokatuur Amsterdam, VSAA, haar leden het advies gegeven principieel geen verdachten meer te verdedigen die worden beschuldigd van seksueel geweld tegen vrouwen en meisjes, uit solidariteit met de vrouwenbeweging.

Dit besluit is in de publiciteit gebracht (zie onder andere Volkskrant 16 oktober 1987) en heeft nogal wat stof doen opwaaien. De reacties vanuit het Openbaar Ministerie en de Orde van Advokaten zijn afkeurend. Ook binnen de VSAA hebben advocaten zich

openlijk gedistantieerd. (Zie Die-nand Christe, Volkskrant 17 oktober 1987 en Theo de Roos, Volkskrant 19 oktober 1987.) Naast de algemene stelling dat iedere verdachte recht heeft op verdediging komen de voornaamste punten van kritiek erop neer dat verdach-

ten in het strafproces tot de doelgroep van de sociale advocatuur behoren en er ten onrechte een keuze wordt gemaakt voor de ene kwetsbare groep ten nadele van de andere kwetsbare groep.

Vanuit de vrouwenbeweging zijn op het moment dat ik dit stuk schrijf, mij alleen de reacties bekend van medewerksters van Tegen Haar Wil (Heleen de Boer in een artikel van Wilma Kieskamp, *Verkrachter vangt bot bij de sociale advocatuur*, in: Trouw 16 oktober 1987; Ida Boersma en Sonja Nijon in een ingezonden brief, *Discussie over advocaat en seksueel geweld veel te juridisch getint*, in: Volkskrant 29 oktober 1987), waaruit blijkt dat zij het jammer vinden dat de VSAA kiest voor het niet meer verdedigen van verdachten van seksueel geweld, omdat zij van mening zijn dat een niet-sexistische advocaat de strafzitting voor de vrouw/getuige lichter kan maken. De belangrijkste boodschap is echter dat – hoewel de keuze van de VSAA al sympathiek wordt ervaren – het nut ervan betwijfeld wordt omdat vrouwen op zichzelf niet zijn gebaat bij het al dan niet verdedigen van verdachten van seksueel geweld, maar eerder bij een verandering van het denken over seksueel geweld binnen het hele rechtssysteem.

De vraag of sociale rechtshulpverleners niet zouden moeten weigeren verkrachters te verdedigen is al van oudere datum. Naar ik heb begrepen uit een redactioneel artikel in *Delict en Delinquent*, waarin wordt bericht van een themavond d.d. 11 maart 1987 over verdediging in 'zedenzaken' (*Delict en Delinquent*, 1987, pag. 627) heeft de VSAA al vaker gediscussieerd over dit onderwerp. Ook Heikelen Verrijn Stuart heeft de problematische aspecten van het verdedigen van verkrachters in relatie tot de vrouwelijke slachtoffers aan de orde gesteld (*Verdediger in verkrachtingszaken?*, in: *Rechtshulp* 1978 nr. 7, pag. 30; *Verdediger in verkrachtingszaken II*, in: *Rechtshulp* 1979 nr. 1, pag. 33; *Verdediging in verkrachtingszaken*, in: *Advocatenblad* 1979, pag. 461). Zij komt tot de conclusie dat het welhaast niet mogelijk is in verkrachtingszaken een goede en efficiënte verdediging te voeren zonder vrouwen te schaden. Voor het voeren van een goede verdedi-

ging kan het oproepen als getuige en het stellen van pijnlijke vragen aan het slachtoffer vaak niet vermeden worden, moet de verdediging gebruik maken van de mogelijkheden die de lastig te bewijzen begrippen 'geweld' en 'bedreiging met geweld' bieden, aldus Heikelen Verrijn Stuart.

Laat ik vooropstellen dat iedere strafrechtadvocaat die in de praktijk te maken krijgt met verkrachtingszaken zich van deze aspecten bewust dient te zijn en ook van de omstandigheden dat juist in verkrachtingszaken maatschappelijke verhoudingen, die onderdrukking van vrouwen veroorzaken, in de rechtszaal een rol spelen. Iedere advocaat zal vervolgens zelf (zoals ook Verrijn Stuart stelt) moeten uitmaken of hij of zij in staat is een verkrachter te verdedigen op een wijze zoals een advocaat dat behoort te doen. Het is bekend dat veel advocaten, niet alleen in de sociale advocatuur, voor zichzelf hebben uitgemaakt geen verkrachters te kunnen of willen verdedigen. Dat is hun goed recht.

Toen ik echter hoorde dat een hele groep sociale advocaten bij wijze van solidariteitsbetuiging aan vrouwen, publiekelijk, zich principieel tegen de verdediging van verdachten van seksueel geweld tegen vrouwen en meisjes uitspreekt en aanbevelingen in die zin doet, sloegen bij mij in eerste instantie de stoppen door. Het gaat dan niet meer om een beslissing die iedere individuele advocaat neemt om al dan niet in een strafzaak op te treden, maar om het openlijk uitspreken van een moreel oordeel, waarbij tevens een aantal beginselen binnen het strafproces, met name het recht op verdediging – die de sociale advocatuur zegt hoog in het vaandel te hebben – op zijn minst ter discussie wordt gesteld. Tevens ontstaat er – omdat door de aanbeveling impliciet de indruk wordt gewekt dat de advocaat zich met daad en dader moet kunnen identificeren – een troebel beeld omtrent wat een advocaat in een strafzaak te verdedigen heeft. In de publiciteit is met name de morele afkeuring van seksueel geweld tegen vrouwen als argument voor de aanbeveling van de VSAA op de voorgrond getreden. Uit een stuk van Ties Prakken in het NJB van 31 oktober 1987 (Ties Prak-

ken, *Waarom de VSAA terecht liever geen verkrachters verdedigt*, in: NJB 31 oktober 1987, pag. 1223) blijkt dat er binnen de groep advocaten die achter de aanbeveling staat, een deel dit inderdaad uit morele afkeuring doet. Zijzelf geeft echter een meer genuanceerde afweging, waarom zij achter de aanbeveling staat. Zij geeft aan dat de kern van het dilemma is gelegen in 'de discussie tussen een groep die primair kiest voor de vrouwenbeweging en haar strijd tegen seksueel geweld en een groep voor wie het strafrecht een politieke keuze is met het oog op de strijd tegen toenemende staatsrepressie en beknotting van rechten van de verdachte, welke repressie zich met name ook tegen politieke oppositiegroepen richt'. Het streven van de vrouwenbeweging in verkrachtingszaken is er (mede) op gericht het slachtoffer uit het verdachtenbankje te halen. Zolang dit streven binnen het strafproces geen gemeengoed is, hetgeen ondermeer blijkt uit het gelasten van een psychiatrisch onderzoek van het getuige-slachtoffer, of het effect kan zijn van het stellen van vragen door advocaten, vindt Ties Prakken de keuze van de VSAA gerechtvaardigd. Ik blijf, ook in tweede instantie, een andere mening toegedaan. Ik zal hierna uit de doeken trachten te doen waarom. De aanbeveling van de VSAA schiet volgens Tegen Haar Wil het doel voorbij omdat een brede maatschappelijke discussie over seksueel geweld tegen vrouwen hierdoor niet tot stand wordt gebracht. Daarbij is wel op pijnlijke wijze een aantal beginselen, die ten grondslag liggen aan het strafproces – waarschijnlijk niet met opzet – geraakt. Ik heb geen bezwaar tegen het maken van politieke keuzes. Het probleem bij de keuze van de VSAA is mijns inziens dat gekozen wordt tussen twee niet vergelijkbare belangen. De centrale vraag is of elementaire beginselen die aan het strafproces ten grondslag liggen op dezelfde balans moeten worden gewogen als de belangenstrijd tussen mannen en vrouwen, waartoe ook de strijd tegen seksueel geweld behoort. Mijns inziens niet. Met de wijze waarop de VSAA de rol van de verdediging in het strafproces tegen een verdachte van een seksueel geweldsmisdrijf her-

leidt tot een keuze tussen slachtoffer en verdachte is iets mis. De reductie van het strafproces tot een man-vrouwconflict is al te simplistisch.

In het strafproces vindt nog een andere belangenstrijd plaats dan de belangenstrijd tussen mannen en vrouwen. Ik laat daarbij ieders waarde in het midden.

In het strafproces staat het belang van de verdachte tegenover het belang van de overheid, het Openbaar Ministerie. De regels van het strafproces zijn door Peters (*Het rechtskarakter van het strafrecht, Deventer Kluwer 1972 en Individuele vrijheid en de positie van de verdachte in het strafproces*, in: *Præsidium Libertatis*, opstellen over het thema vrijheid en recht, pag. 189 e.v.) wel gekarakteriseerd als beginselen van procedurele aard met een eigen autonomie en identiteit. Deze regels dienen in eerste instantie niet primair tot de handhaving van het recht en kunnen als zodanig weinig aan maatschappelijke relaties en het functioneren van maatschappelijke instellingen toe- of afdoen. Zij waarborgen primair een behoorlijke procedure. Ik heb het dan over procedure-regels die betrekking hebben op de openbaarheid, equality of arms, presumpatie van onschuld, de bewijsgaring en het recht op verdediging, een van de belangrijkste elementen van een behoorlijke procedure, ook vastgelegd in art. 6 EVRM en art. 14 BuPo-verdrag. Uitgangspunt van onze strafprocedure is dat de waarheidsvinding plaatsvindt in een dialectisch proces. De rechter moet zijn beslissing omtrent de materiële waarheid baseren op de informatie die door beide procespartijen, het OM en de verdachte met zijn advocaat, naar voren worden gebracht. Omdat het OM tot taak heeft eenzijdig de belangen van de maatschappij aan de orde te stellen is het de taak van de advocaat eenzijdig de belangen van zijn cliënt te behartigen. De beginselen die ten grondslag liggen aan het strafproces, en waarvan het voeren van een verdediging in bovengemelde zin een essentieel onderdeel uitmaken, zijn in die zin autonoom, dat het om een soort recht gaat dat onafhankelijk en kritisch staat ten opzichte van overheidshandelen, ongeacht van wat op een gegeven moment in een

maatschappij als goed en kwaad wordt bestempeld en ongeacht de politieke machtsverhoudingen. Het zijn beginselen waarvan de naleving het rechtsgehalte van een samenleving bepaalt en die per definitie a-politiek zijn. Als de verdediging zich bij de uitoefening van haar taak in een strafzaak gaat identificeren met normen en waarden binnen de samenleving, als zijnde een belang waarvoor ook zij staat, heeft dit onvermijdelijk tot gevolg dat procedurele waarborgen waarmee de individuele verdachte beschermd wordt, zullen worden uitgehold. Juist hierin ligt de kern van mijn kritiek.

In dit kader verdient een artikel van H.J. de Jonge en T. Prakken (*Zo kan het verkeren!*) over politieke verdediging de aandacht (H.J. de Jonge, T. Prakken, *Politieke verdediging: een rechtssatelliet dilemma*, NJB 1978, pag. 325 e.v.), hieruit het volgende citaat: 'Door eenzijdig partij te kiezen ten gunste van zijn cliënt, dient de advocaat de juridische waarheidsvinding, en draagt hij bij aan de kwaliteit van de rechtsorde. (...) Van een beroepskonflikt tussen bescherming en verdediging van zijn cliënt en het hooghouden van het recht kan daarom geen sprake zijn, omdat vanuit het recht gezien, beide standpunten, vanwege het min of meer eenzijdige benadrukken van een bepaald belang, even suspect zijn.'

Een voorbeeld. Het komt in verkrachtingszaken in toenemende mate voor dat het bewijs op anonieme getuigenverklaringen berust (zie bij voorbeeld HR 12 november 1985, NJ 1986, 409). Uit oogpunt van de belangen van de maatschappij bezien, is dit een begrijpelijke ontwikkeling. Het bewijs in verkrachtingszaken is vaak moeilijk te leveren. Zou men geen gebruik kunnen maken van anonieme verklaringen dan zou vervolging en bestraffing in een aantal zaken niet kunnen plaatsvinden. Advocaten die zich identificeren met het maatschappelijk belang (en/of met de belangen van het slachtoffer) dat verkrachters bestraft moeten worden, zullen niet geneigd zijn tegen anoniem getuigenbewijs (kan ook van het slachtoffer afkomstig zijn) veel bezwaren in te brengen. Deze bewijsvoering is immers formeel

door de Hoge Raad geaccepteerd. Maar het is nog maar zeer de vraag of deze uit oogpunt van een rechtvaardige procedure door de beugel kan. (Zie bij voorbeeld A.H.J. Swart, *Anonieme getuigen en eerlijk proces*, in: *Recht als norm en aspiratie*, Bundel ter gelegenheid van het 350-jarig bestaan van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid bij de Rijksuniversiteit Utrecht, Ars Aequi, Nijmegen 1986.) Duidelijk is in ieder geval dat de rechten van verdachte en verdediging door het accepteren van anoniem getuigenbewijs worden uitgehold nu dit bewijs voor de verdachte zeer moeilijk te controleren of te weerleggen is. De verdediging zou dus alle zeilen moeten bijzetten om anoniem getuigenbewijs te weerleggen.

Mijn standpunt is dan ook dat zolang je advocaat bent en strafzaken doet, je aan de beginselen, zoals hierboven geschetst, trouw moet blijven en niet door jezelf openlijk te identificeren met bepaalde belangengroepen binnen de strafzaken die je verdedigt, politiek/morele keuzes moet maken zoals de VSAA dat doet tegen de verdediging van verkrachters in het algemeen. Als dit al nodig is om geloofwaardig te blijven ten opzichte van de vrouwenbeweging, hoe blijf je dan nog geloofwaardig tegenover ieder ander, verdacht van andere strafbare feiten, die recht heeft op een onvoorwaardelijke verdediging van zijn (eigen politieke) belangen en in principe geen boodschap heeft aan de politieke of morele keuzes van de advocaat zelf. Dat het bij de aanbeveling van de VSAA niet om iets eenmaligs gaat, maar om een mijns inziens gevaarlijke tendens, blijkt wel uit de omstandigheid dat ook heroïne-dealers bijna eenzelfde lot beschoren was geweest als plegers van seksuele geweldsmisdrijven. (Zie Ties Prakken, *Waarom de VSAA terecht liever geen verkrachters verdedigt*, in: NJB 31 oktober 1987, pag. 1224.) Nogmaals voor alle duidelijkheid, dit staat los van het recht van iedere advocaat in een bepaalde strafzaak niet op te treden. De stellingname van de VSAA wordt weliswaar gebracht als een politieke keuze zoals er ook gekozen wordt voor huurders, vreemdelingen en werknemers, maar houdt in feite de boodschap in: 'seksuele geweld-

plegers, onze verdediging zullen jullie niet krijgen!'. Immers, wat wordt met deze publieke advisering nog toegevoegd aan de praktijk waarin reeds jaren advocaten individueel voor zichzelf hebben uitgemaakt niet in dit soort zaken op te treden?

De aanbeveling geen rechtsbijstand meer te verlenen in zedendelicten tegen vrouwen, verschilt naar mijn inzicht bovendien wezenlijk van de keuze voor de maatschappelijk achtergestelde groeperingen. Deze laatste is een positieve keuze voor bepaalde groepen, waaruit weliswaar voortvloeit dat andere groeperingen niet van rechtshulp worden voorzien, maar dat laatste is nooit het primaire doel geweest. Als advocaten principieel verklaren verdachten van bepaalde strafbare feiten niet meer te willen verdedigen, dan is dit een bewust negatieve keuze die zich daarnaast nog onderscheidt, doordat de (waarschijnlijk ongewilde) consequentie ervan is, dat ook beginselen die ten grondslag liggen aan het strafproces, worden aangetast.

In de middeleeuwen mocht in heksenprocessen niet worden verdedigd: 'Keinem Angeklagten wird ein Advocat onder eine unbeschränkte Verteidigung bewil-

ligt, da man schreit die Hexerei sei ein Sonderverbrechen, und da jeder, der die Verteidigung übernehmen wollte, selbst des Verbrechens bezichtigt wird' (citaat bij H.J. de Jonge en T. Prakken, *Politieke verdediging: een rechtsstatelijk dilemma, ontleend aan Manfred Hammer: Hexewahn und Hexenprozess*, pag. 10, Fischer Verlag 1977). Houdt de aanbeveling van de VSAA niet eenzelfde soort veroordeling in van de verdediging van verkrachters? Ties Prakken zegt in haar artikel in het NJB van 31 oktober 1987 dat de aanbeveling geen verbod is. Het probleem is echter dat kennelijk niet alle advocaten binnen de VSAA dit zo zien. Ik verwijs naar het advies van Gabi van Driem in de Volkskrant van 24 oktober 1987 (*Sociaal advocaat steunt vrouwenemancipatie*, Volkskrant 24 oktober 1987), dat advocaten die de aanbeveling van de VSAA naast zich neer leggen maar beter hun lidmaatschap kunnen opzeggen.

De grootste kritiek die de vrouwenbeweging momenteel aan het adres van de machthebbers richt is dat alle mooie principes met betrekking tot emancipatie en antidiscriminatie slechts met de lippen worden beleden. (Zie Nemesius 1987 nr. 5.) Daar waar het pijn

doet, dat wil zeggen, als het echt op daden aankomt structurele veranderingen te bewerkstelligen, waarbij de bevoorrechte posities waarin mannen zich bevinden in gevaar zouden kunnen komen, worden uitzonderingen op beginselen gemaakt. Vertaald naar het strafproces toe betekent dit dat vrouwen niet van advocaten kunnen en mogen eisen een principiële keuze te maken tussen verdachte en slachtoffer en zich niet meer voor verdachten van zedendelicten in te zetten, nu zulk een verdediging vrouwen schaadt. Dat juist vanuit de advocatuur een solidariteitsverklaring van een dergelijke strekking aan vrouwen wordt gericht is des te bedenkelijker. Ervan uitgaande dat vrouwen ook nog voor rechten en beginselen opkomen die niet direct te maken hebben met hun eigen belang, betekent het dat het handhaven van deze beginselen soms pijn doet, dat is zo en het zij zo. De middelen tot bestrijding van deze pijn moeten niet in de aantasting van de verdediging in het strafproces worden gezocht. (Zie Marjet Gunningen Theo de Roos, *Verdediging van verkrachters: De VSAA loopt zichzelf voor de voeten*, in: NJB 31 oktober 1987, pag. 1225.)

Taru Spronken